

revocanda sunt. Atque idem iudicium est de partibus essentialibus substantiæ compositæ, quales sunt materia et forma, in quibus etiam potest intellectus suas lineas constituere, et maxime in formis, quas possumus vel in individuo concipere, vel in specie, et a formis specie diversis possumus etiam conceptum genericum abstrahere, qualis est conceptus formæ elementaris, vel animæ sensitivæ; et in materia potest facile aliquid simile exco- gitari, præcipue si verum est dari materias specie diversas, quas in generica ratione materiæ convenire necesse est. Verumtamen tota hæc coordinatio est secundum quid, et per reductionem, respectu prædicamenti substantiæ, quia nec materia nec forma est completa substantia, neque individua earum sunt primæ substantiæ, aut hoc aliquid, ut sumitur etiam ex Aristotele, secundo de Anima, cap. 4, et 7 Metaph., cap. 3.

14. Rursus idem fere dicendum est de partibus integrantibus, quæ, teste Aristotele, 7 Metaphysicor., c. 5, quamdiu actu componunt, non sunt actu entia, sed potentia, non quod non habeant actualitatem entis, sed quod non habeant illam separatam et ratione sui, sed in toto et ratione totius; et eodem sensu non sunt substantiæ actu, sed potentia, ac propterea non collocantur directe ac per se sub supremo genere substantiæ, sed in toto ipso comprehenduntur, et ad illud revocandæ sunt, etiamsi mente separatim concipiantur. Atque eodem fere modo philosophandum est de differentiis substantialibus, quæ non sunt substantiæ, scilicet, directe et complete, teste Aristotele in cap. de Substantia; nulla enim differentia sub suo genere directe collocatur; repugnat enim hoc propriæ compositioni ex genere et differentia, ut constat ex Aristotele, 3 Metaphys., cap. 2. Alioqui et in tali compositione procederetur in infinitum, et ipsa differentia esset species, et prædicaretur in quid; quæ omnia repugnant, ut indicavit etiam Aristoteles, 4 Topicor., cap. 43. Ponuntur ergo hæc differentiæ in prædicamento substantiæ reductive, quia nec sunt accidentia, ut ostensum est, nec possunt esse extra totam substantiæ latitudinem, inter quam et accidens non datur medium. Denique ob easdem rationes, omnes modi substantiales, vel inchoationes ac viæ ad substantiam ut sic, ut passiva creatio, et similes, in hoc prædicamento collocantur per reductionem. Quæ tota doctrina communis est interpretum Aristotelis, partim 5 Metaph.,

cap. 8, partim in Prædic., cap. de Substant., ubi de hac coordinatione prædicamentali fatus disserit; illud enim proprium est dialectici munus; ad metaphysicam autem considerationem, ea quæ generatim dicta sunt, sufficere videntur, solumque superest ut de diversis gradibus seu ordinibus substantiarum, quantum abstractio metaphysica permittit, disseramus.

DISPUTATIO XXXV.

DE IMMATERIALI SUBSTANTIA CREATA.

Supponit hic titulus divisionem substantiæ in immaterialem et materialem, quam consulto prætermitto, quia per se notum ad sensum nobis est, esse aliquam substantiam materialem, et nemo unquam dubitavit quin illa directe ac proprie in substantiæ prædicamento collocetur. Quapropter ad constituendam et declarandam dictam divisionem, solum necesse est ut alterum membrum constituamus; quo posito, et ejus ratione explicata, etiam illa divisio declarata relinquetur, et facile erit ejus rationem et sufficientiam intelligere. Disputant autem de substantiis incorporeis latissime Theologi sub nomine Angelorum; nos vero hoc loco non persequemur omnia quæ ab eis dicuntur, nec prolixam disputationem instituemus, sed brevem ac concisam, ea solum attingendo, quæ ex principiis et effectibus naturalibus potest ingenium humanum, solo lumine naturæ utens, de his substantiis investigare, scilicet, an sint, quid sint, et quas proprietates et causas vel effectus habeant.

SECTIO I.

Utrum possit ratione naturali probari, esse in universo aliquas substantias spirituales extra Deum.

1. Primum oportet quid nominis substantiæ spiritualis seu immaterialis supponere; potest enim horum verborum esse multiplex significatio, ut postea attingemus, declarando amplius essentiam hujusmodi substantiæ. Nunc per substantiam immaterialem intelligimus eam, quæ non habet hanc corpoream molem quam in his materialibus substantiis experimur, et a quantitate proxime credimus provenire, quatenus per eam fit, ut una pars substantiæ sit extra aliam, ita ut non possint sese loco penetrare, quamvis radicaliter hoc proveniat ab ipsa substantia, quæ postulat

quantitatem. Inquirimus ergo an sint in universo aliquæ substantiæ creatæ, quæ neque hujusmodi habeant corpoream molem seu quantitatis extensionem, neque illam naturam sua postulent.

Rationes dubitandi in negativam partem.

2. Et videtur id non posse ratione naturali ostendi, primo, quia nos non possumus substantias cognoscere, nisi ex effectibus quos experimur; sed nullus est effectus naturalis, ex quo possimus colligere hujusmodi substantiam; ergo. Probatur minor, quia si esset aliquis effectus, maxime motus cæli; hoc enim solo usus est Aristoteles, in 8 Physic., et 12 Metaph., ad has substantias demonstrandas; sed illo non possunt sufficienter probari, tum quia incertum est, an cælum moveatur ab extrinseco motore, vel ab intrinseco potius et naturali impetu; tum etiam quia licet extrinsecus moveatur, potest a solo primo motore sufficienter moveri; tum denique quia, licet admittamus habere singulos cælos, proprios et immediatos motores, non inde colligi potest illos esse incorporeos; cur enim movere non possent cælos etiamsi corporei essent? Secundo argumentor, quia, si tales substantiæ dantur, vel sunt omnino improductæ; et hoc non, quia ostensum est solum posse dari unum ens, quod ex se et essentialiter habeat esse absque effectione ab alio; si vero sunt factæ, aut per generationem, et consequenter necesse est ut habeant materiam ex qua generentur; non ergo erunt immateriales; si vero dicantur factæ per creationem, id superat naturalem cognitionem; est enim philosophicum principium, ex nihilo nihil fieri, et consequenter creationem, juxta meram rationem naturalem, esse impossibilem. Tertio, quia si esset aliqua substantia immaterialis, vel illa esset omnino indivisibilis ad modum puncti, ita ut in indivisibili tantum loco aut spatio esse posset, et hoc est valde imperfectum; unde videtur repugnare rei substantiali completæ et perfectæ. Vel talis substantia apta esset ad existendum in loco seu spatio extenso et divisibili; et ex hoc necessario videtur consequi, ut talis substantia in se divisibilis sit, et consequenter materialis, et partibus constans, ut secundum unam possit in una parte spatii esse, et secundum aliam in alia. Nam, si in se sit indivisibilis, et adsit indivisibili loco, necesse est ut tota sit in toto, et tota in qualibet parte illius; quem modum existendi vix capit huma-

na mens; et ideo, licet illum in creatore admittat propter infinitam perfectionem ejus, tamen vix potest suaderi ut creaturæ finitæ id convenire possit; neque apparet naturalis ratio, qua id possit demonstrari; nullo ergo modo potest ratione naturali ostendi, dari aliquas substantias creatas hoc modo immateriales et indivisibiles.— Aliud est quærere aut probare has substantias esse possibles, aliud esse de facto; illud enim prius pendet ex sola divina potentia cum non repugnantia ex parte rei; hoc autem posterius præter potentiam requirit divinam voluntatem, quæ difficilius ostendi potest, quia ejus decretum liberum est, cum tamen facultas aut potentia sit necessaria.

Prima ratio a priori, immateriales substantias creari posse ostendens.

3. Dico ergo primo, posse ratione naturali demonstrari esse possibles substantias creatas immateriales, seu spirituales. Probatur primo a priori, quia non repugnat ex parte rei; neque etiam ex parte causæ efficientis potest deesse virtus; ergo evidens est hujusmodi effectum esse possibilem. Minor probata est in superioribus tractando de infinita Dei virtute intensiva, quæ vera est omnipotentia, quia vim habet efficiendi quidquid in sese non involvit repugnantiam, seu (quod idem est) quidquid non excedit aut superat limites creaturæ. Major vero probatur, quia quod substantia simul sit creata et immaterialis, nullam involvit repugnantiam; neque illud prædicatum, scilicet immateriale, excedit limites creaturæ; cur enim? nam non requirit infinitam perfectionem essentialem, quia, licet res immaterialis sit, potest esse dependens, atque adeo finita simpliciter in essendo, in operando, et in qualibet alia perfectione. Quin potius (si ita loqui licet) possibile videtur dari immaterialem substantiam, quam materialem. Quod in hunc modum declaro: nam causa efficiens intendit sibi assimilare effectum suum; unde quo effectus est similior causæ, eo aptior est ut ab illa fiat; cum ergo Deus sit prima causa omnium, et ipse sit substantia spiritualis, possibile quodam modo, et tali causæ magis consentaneum est, ut a tali causa prodeant immateriales substantiæ, quam materiales. Unde quidam philosophi opinati sunt materiam primam, propter imperfectionem suam, et dissimilitudinem quam cum Deo habet, utpote pura potentia cum puro actu,

non esse a Deo; in quo quidem decepti sunt, in eo tamen quamdam veritatem adumbrarunt, quod substantia creata, quo actualior et immaterialior, eo est Deo similior, et ideo conformior divinæ virtuti, et ex hac parte quodam modo possibilior, si tamen in hoc potest esse magis et minus; nam divina potentia cum sit infinita, ex se æque potest omnia. Dices: hoc discursu probaretur substantiam infinite perfectam esse maxime possibilem, quia esset simillima Deo. Respondetur negando sequelam; talis enim substantia non potest esse effectus Deo similis, quia non potest esse effectus; nam, hoc ipso quod sit effectus, est in essentia dissimilis Deo, de cujus essentiali ratione est, ut non sit effectus. Item si est effectus, est dependens; si est dependens, non est infinita per essentiam; quia hæc infinitas requirit esse per essentiam absque dependentia. Repugnat ergo tanta similitudo ad Deum, seu potius æqualitas, rationi effectus; similitudo autem in sola ratione immaterialis substantiæ non repugnat cum ratione effectus; et ideo, supposita divina omnipotentia, recte concluditur talem effectum esse maxime possibilem. Et hic discursus est proprie metaphysicus seu Theologicus.

Alia ratio ex effectibus.

4. Secundo argumentari possumus ex aliis rebus factis, in quo necesse est ut metaphysica aliquid ex philosophia supponat, ejusque ministerio utatur. Præcipuum autem medium sumi videtur ex substantia animæ rationalis; datur enim quædam substantia immaterialis, incompleta, et pars alterius; ergo etiam est possibilis substantia completa omnino immaterialis. Antecedens supponitur ex philosophia; anima enim rationalis est substantia partialis et forma hominis, et tamen illa est immaterialis, cum sit immortalis, et independens a materia. Consequentia vero probatur, primo quidem, quia imperfectior est substantia incompleta quam integra et completa; si ergo illa, quæ minus perfecta est, potest esse immaterialis, multo magis poterit illa, quæ est perfectior. Dices, id non inferri recte, quia substantia incompleta, interdum simplicior est quam completa, et ex hac parte potest esse immaterialior; nam etiam anima equi, licet materialis dicatur, quatenus pendet a materia, tamen revera est minus materialis quam equus, quia non constat intrinsece ex materia, sicut equus. Res-

pondetur, hoc recte procedere, quando substantia incompleta comparatur ad completam, cujus est pars; nos autem non ita argumentamur, sed ex una substantia incompleta talis ordinis et perfectionis colligimus posse dari aliam in suo ordine completam, et quæ non sit pars alterius, in qua similis perfectio nobiliori modo inveniatur. Atque hoc modo videtur consequentia per se nota, quia si illa perfectio non repugnat rei minus perfectæ, cur repugnabit ordini rerum perfectiorum? Item, quia in anima rationali est inchoatus ordo substantiarum immaterialium; ergo possibile est talem ordinem compleri, producendo substantias aliquas, integras et immateriales. Item hoc clarius apparet ex operatione intelligendi seu ratiocinandi; hæc enim consequitur ad immaterialitatem substantiæ; sicut autem in anima rationali substantia immaterialis incompleta tantum est, ita operatio intelligendi est in illa quasi inchoata et imperfecta, et admista aliis inferioribus operationibus, et ab eis aliquo modo pendens vel originem ducens; ergo non repugnabit dari substantiam creatam, in qua illa operatio intelligendi sit perfectior et abstractior a consortio corporis, et veluti completa in suo ordine, et adæquata tali substantiæ; illa autem substantia, quæ talem habuerit operationem, necessario esse debet completa et immaterialis. Quæ ratio magis ex dicendis declarabitur.

Dari hujusmodi substantias eisdem fere rationibus ostenditur.

5. Dico secundo, ratione naturali posse sufficienter ostendi esse in universo substantias aliquas creatas omnino immateriales. Hæc conclusio est conformis doctrinæ D. Thomæ, 1 p., q. 50, et 2 cont. Gentes, a cap. 46. Alios auctores omitto, quia de hoc nihil fere expresse dicunt; quid vero philosophi de Angelis senserint, referam inferius. Nunc probatur assertio applicando fere rationes factas in præcedente conclusione. Prima ergo ratio, et apud D. Thomam præcipua est, quia ad perfectionem universi pertinuit, ut in eo esset hic gradus substantiarum immaterialium; sed Deus condidit universum perfectum; ergo sunt in eo hujusmodi substantiæ. Major probatur primo, quia ad perfectionem effectus pertinet, ut sit perfecte similis causæ; ergo ad perfectionem universi spectat, ut sit similis Deo, quoad fieri possit; cum ergo Deus sit substantia immaterialis et intel-

lectualis, ad perfectionem universi spectat, ut in eo sint substantiæ immateriales et intellectuales, ratione quarum sit simile Deo secundum hunc gradum. Minor vero per se et ex terminis videtur aut vera, aut valde verisimilis, tum quia a perfecta causa, et summe bona, quæ nulli invidet, et potentissima, quæ a nemine impediri potest, non debuit effectus prodire, nisi perfectus; tum etiam quia Deus, in condendo universo intendit et communicationem suæ bonitatis, et suæ perfectionis manifestationem; ideoque condidit universum ex variis rerum gradibus et ordinibus constans, quia nullus per se sufficiebat ad finem quem in rerum conditione et universi perfectione Deus intendebat; ergo debuit universum constare ex hoc ordine rerum, qui maxime ad perfectionem ejus, et ad finem prædictum conferre poterat. Hic discursus pro materiæ capacitate est sine dubio efficacissimus, et maxime a priori; nam, cum Deus non operetur ex necessitate naturæ, sed libera voluntate, quod tales substantiæ existant, ex divina voluntate pendet; et ideo, supposita effectus possibilitate, solum ex ratione movente divinam voluntatem, et consentanea fini et intentioni ejus, colligere possumus, has substantias non solum esse posibles, sed actu reperiri.

Quomodo verum sit produxisse Deum universum sibi perfecte simile.

6. Aliquot difficultatem ingerentes rationes. — Ut autem sensus et vis hujus rationis amplius declaratur, nonnulla objicienda sunt. Primum, quia impossibile fuit Deum producere universum sibi simillimum in summo gradu, quia nullus est hujusmodi gradus summus; ergo ex perfecta similitudine universi ad Deum non potest colligi similitudo in substantiis spiritualibus. Secundo, hoc ipsum declaratur, quia sicut Deus potuit ultra materiales substantias immateriales condere, ita ultra quascumque immateriales potuit alias excellentiores creare, et quibuscumque factis adhuc sunt posibles aliæ perfectiores; ergo ex perfectione, aut excessu perfectionis, aut majori similitudine ad Deum spiritualium substantiarum ultra materiales, non potest concludi, condidisse Deum hujusmodi immateriales substantias, alioqui idem semper concluderetur de quacumque substantia perfectiori. Quod si forte dicatur, rationem factam non fundari in quacumque majori perfectione universi, neque

tantum in majori similitudine secundum quaecumque speciem creabilem, sed secundum supremum gradum, seu ordinem rerum, contra hoc argumentor tertio, quia hic gradus supremus consistere videtur in intellectu et voluntate libera: sed hic gradus intellectualis jam est in universo ratione speciei humanæ, quam propterea dicitur Deus speciali consilio condidisse ad imaginem et similitudinem suam; ergo ob hanc causam non oportet superiores aliquas substantias fuisse conditas. Dices, in homine esse illum gradum quasi inchoatum tantum, et ideo necessarias esse immateriales substantias, in quibus sit completus et perfectus. Sed contra hoc objicitur quarto, nam hinc sequitur etiam posse probari ratione naturali dari in universo ordinem gratiæ et gloriæ, tum quia ille est novus ordo rerum, constituens non tantum perfectiorem speciem, sed etiam novum gradum; tum etiam quia sine illo ordine inferior intellectualis gradus quasi inchoatus et imperfectus manet, et impotens ad obtinendam perfectam beatitudinem suam, et claram sui conditoris visionem. Imo ulterius objiciet Theologus, ex illo discursu sequi, pertinuisse ad universi perfectionem, gradum seu ordinem unionis hypostaticæ. Posset ergo simili discursu naturali concludi esse in universo hujusmodi gradum rerum, quia maxime pertinet ad universi perfectionem. Similiter, si vera est quorundam Theologorum sententia, posse, scilicet, dari supernaturalem substantiam, cui connaturale sit suis solis naturalibus viribus videre Deum, sequitur ex eodem discursu concludi dari aliquam substantiam hujusmodi in universo, quia sine dubio constituet novum gradum rerum valde superiorem omni substantia naturali, et novo modo ac singulari similem Deo. Tandem idem argumentum fieri poterit de quacumque substantia, quæ et intelligatur esse possibilis, et habere singularem aliquem perfectionis modum alterius rationis et ordinis a cæteris substantiis, ut esset, verbi gratia, intelligere per suam substantiam, aut esse substantialiter omnino simplicem, vel aliqua hujusmodi; nam, hoc ipso quod talis substantia esset possibilis, concluderetur etiam esse, quia maxime pertineret ad universi perfectionem.

7. *Positis difficultatibus satisfit.* — Ad primam et secundam objectionem recte ibi responsum est, hic non esse considerandam perfectionem universi, quæ ex singulis re-

rum speciebus consurgit; nam hæc, ut argumentum concludit, non habet certum terminum, et in infinitum progredi potest, et ideo non potest ex ea concludi aliquam speciem rerum esse factam, eo quod perfectior sit. Consideratur ergo, ut recte Cajetanus notavit, perfectio universi, quæ consurgit ex gradibus rerum, in quibus non sit progressus in infinitum, sed pervenitur ad summum, qui in naturalibus est intellectualis gradus, quidquid nunc sit de supernaturalibus perfectionibus quas Deus illi adjungere potest, quod ad metaphysicam considerationem non refert. Quod autem intellectualis gradus sit in supremo ordine naturalium rerum, et est communis omnium consensus, et videtur per se manifestum, quia Deus ipse intellectualis est, nec perfectior actus seu operatio in eo intelligi potest; et propterea creatura intellectualis singulariter esse dicitur ad imaginem Dei, quia repræsentat Deum secundum supremum vitæ gradum, qui est in ipso. Ad primam ergo objectionem, si in antecedente sermo sit de maxima similitudine secundum perfectissimam specificam naturam, verum est hanc non requiri ad perfectionem universi, cum illa sit impossibilis, ut recte assumit objectio secunda, loquendo de perfectissima possibili de potentia absoluta; sic enim loqui oportet, ut ratio et discursus factus vim aliquam habeat; nam si esset sermo secundum ordinariam potentiam, clarum est, quacumque ratione constituatur universum, necessario esse in eo aliquam speciem, secundum quam de facto et de possibili secundum legem ordinariam maxime imitatur divinam perfectionem. Non ergo loquimur de summa perfectione quæ in speciebus rerum inveniri potest, sed de perfectione in gradibus rerum, et in hæc sensu negatur illud antecedens, scilicet, non posse dari in rebus creatis supremum gradum in quo Deo assimilentur. Atque ita etiam soluta est secunda objectio, ut ibi bene responsum est, quia aperte procedit de maxima similitudine in perfectionibus specificis.

8. Sed urgebis: ergo ad perfectionem universi sufficeret gradus intellectualis, quia in illo solo salvatur perfectissima similitudo ad Deum. Respondetur imprimis, in ipso consequente involvi repugnantiam, quia si esset solus gradus intellectualis, non esset universum; nam, ut ipsum nomen præ se fert, universum requirit, ut ex rerum varietate, distinctione, ac mira connexionem resultat. Un-

de, ut sit consummatum et perfectum, consistere debet, saltem ex omnibus rerum gradibus, inter quos maxime postulatur is, qui perfectissimus est, magisque suum auctorem repræsentans. Deinde, non faciendo vim in nomine universi, et loquendo de effectu Dei, respondetur, si solus intellectualis gradus a Deo esset productus, illum in se habiturum maximam similitudinem intensivam, quæ nunc est in universo; nihilominus tamen in toto universo esse majorem similitudinem, quasi extensivam, propter quam tanta rerum varietas ad perfectionem universi necessaria est. Nam, quia nulla creatura per se sufficit repræsentare Deum, oportuit universum perfectum condi tanquam effectum adæquate intentum a Deo, ut saltem ex rerum multitudine et varietate hæc repræsentatio perficeretur, quantum fieri posset aut oporteret juxta divinæ sapientiæ ordinem. Quamvis enim res perfectior ex se perfectius repræsentet Deum, sæpe tamen contingit, ut res minus perfecta, vel alio modo, vel secundam distinctam perfectionem, Deum repræsentet.

9. *Ex suprema et infima intellectualitate, media, quæ Angelorum est, infertur.* — Ad tertium recte ibi responsum est, intellectua-lem gradum esse in homine inchoatum et imperfectum, ac propterea non solum non inde probari non esse necessarias immateriales substantias, completas ac perfecte intellectuales, verum etiam oppositum posse inde concludi. Primo quidem, quia non debuit tam perfectus ordo rerum in tam infimo statu ac perfectione relinqui; imo, hoc ipso quod in homine est, secundum infimam rationem suam, et quasi admistus inferioribus, et velut extraneis naturis, oportuit ut in aliquibus substantiis esset purus et immistus, et secundum completam ac perfectam rationem suam. Deinde quia, cum dentur in universo creature omnino materiales, et creatura composita ex materiali et immateriali, decuit ut jam essent creature omnino immateriales, ut perfectio universi compleretur. Præterea, quia cum Deus sit substantia completa, immaterialis et intellectualis, perfecta similitudo ad Deum, quam universum requirit, non habetur sufficienter ex modo quo rationalis gradus ab homine participatur; præter humanam ergo speciem necessariæ sunt substantiæ completæ immateriales ac pure intellectuales. Tandem, quia Deus et homo sunt quasi duo extrema, supremum et

infimum, totius ordinis seu gradus intelligendi; debuerunt ergo esse in universo aliæ substantiæ intelligentes mediæ inter Deum et homines, ut ille gradus haberet in universo completum statum et convenientem varietatem. Quod ex inferioribus gradibus rerum confirmari potest, nam in singulis est mira varietas sentientium, vegetantium et aliorum corporum, quanta fuit expediens, ut singuli rerum ordines completam perfectionem in universo habeant; ergo majori ratione idem censendum est de intellectuali gradu. Imo, si hujusmodi conjecturæ recte ponderentur, non solum probant esse in universo immateriales intelligentias, sed etiam esse in majori numero, et in majori specierum diversitate, quam sit aliquis ex inferioribus gradibus, vel etiam quam sint omnes simul sumpti, quod sensit D. Thomas, 1 p., quæst. 50, art. 4, et infra iterum nobis occurret.

10. In quarta objectionem multa attinguntur, quæ, quoniam Theologica sunt, breviter a nobis expediuntur; nonnullam tamen lucem afferre possunt ad iudicium ferendum in aliquibus quæstionibus de possibili, ex his quæ jam sunt facta. Ad priorem ergo partem de ordine gratiæ et gloriæ, concedo vim illationis esse eandem; atque adeo si semel supponamus ordinem gratiæ et gloriæ esse possibilem, recte infertur dari in universo hunc ordinem rerum, pertinereque ad complementum operum Dei. Intercedit tamen duplex notanda differentia. Prior est, quod ordo gratiæ et gloriæ est supra totum ordinem naturæ; substantiæ autem immateriales naturales sunt; unde fit, magis quodammodo requiri has substantias ad perfectionem universi, quam ordinem gratiæ et gloriæ; illæ enim requiruntur ad naturalem perfectionem universi, quæ ad supernaturalem supponi debet; gratia vero et gloria solum necessaria est ad supernaturalem perfectionem; tamen, quia hæc est perfectio simpliciter et consummata, et maxime consentanea fini divinorum operum, et complens quodammodo similitudinem ad Deum in ejus imagine, ut multi ex Patribus loquuntur, exponentes: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, per imaginem, naturalem intellectuales naturæ perfectionem, per similitudinem, ornamentum gratiæ intelligentes, ideo considerando absolutam et consummatam perfectionem universi, efficax est illatio facta etiam quoad ordinem gratiæ et gloriæ. Est tamen aliud discrimen, quia non potest

tam efficaciter probari naturali ratione, esse possibilem ordinem gratiæ et gloriæ, sicut esse possibilem gradum substantiarum intellectualium, quia quidquid supernaturale est, difficilius cadit sub naturalem rationem, et quia si naturalis intellectus non potest vi sua claram Dei visionem attingere, in quo totus ordo gratiæ fundatur, non potest facile intelligi quo modo possit ad tam excelsam beatitudinem elevari; unde multo minus potest ratione naturali probari hoc esse possibile, et ideo, simpliciter loquendo, probari non potest per solam naturalem rationem esse in universo hunc ordinem gratiæ et gloriæ, sicut potest probari esse aliquas substantias immateriales.

11. *An etiam de unione hypostatica.* — Atque idem dicendum censeo de gradu unionis hypostaticæ; supponendo enim esse possibilem, existimo efficaciter probari illo discursu, pertinere ad maximam perfectionem universi, ejusque complementum, ideoque divinæ sapientiæ et bonitatis fuisse non privare universum tanta perfectione, de qua re disputatur latissime in 3 part., q. 1, a. 3. De substantia item supernaturali, opinor efficaciter procedere eandem rationem: ideoque, quam est certum, Deum non fecisse talem substantiam, tam esse probabilis, et mihi fere certum, non esse possibilem. Etenim si talis substantia possibilis esset, nulla alia creatura esset per sua naturalia similis Deo in his quæ sunt maxime propria Dei, nisi illa, quia per sua naturalia esset potens ad videndum Deum, prout in se est; et consequenter necessario videret illum, necessitate saltem naturali, sicut nunc intellectus illustratus lumine gloriæ necessario videt Deum, et consequenter talis substantia ex natura sua semper esset beata et impeccabilis; atque ita esset simillima Deo in propriissimis ejus attributis; talis ergo substantia maxime pertineret ad eam perfectam similitudinem cum Deo, quam perfectio universi postulat; si ergo illa est possibilis, recte concluditur factam esse; quod si facta non est, ut revera non est, magnum est argumentum non esse possibilem. Quod aliis etiam rationibus confirmari potest; sed non attinet ad hunc locum.

12. Tandem idem sentio de quacumque substantia, quæ fingatur habere aliquod genus perfectionis alterius ordinis, ab his omnibus quæ communicatæ sunt substantiis de facto creatis, nimirum, de tali perfectione ac

substantia dicendum esse, aut non esse possibilem, aut in suo gradu factam esse, vel saltem, nulla sufficiente ratione, ostendi posse, inter substantias creatas nullam esse, quæ talem habeat connaturalem perfectionem. Nam si hæc est possibilis, et illa perfectio talis esse ponitur, ut ratione illius novus ordo rerum insurgat, cur non pertinebit ad perfectam universi varietatem habere in se talem substantialem ordinem, vel qua ratione ostendi poterit non esse factum? Quod si non ratione, sed revelatione et auctoritate supponitur id factum non esse, censeo inde magna probabilitate colligi, non esse possibile. Quocirca, sicut de facto nulla est substantia creata omnino simplex, ita nec creari potest; et sicut nulla est quæ non sit capax accidentis, ita nec esse potest, et sic de aliis. Huiusmodi enim proprietates similes inesse credimus substantiis creatis, non ex revelatione, sed ratiocinatione, colligendo eas ex ratione substantiæ creatæ ac limitatæ ut sic; unde recte concludimus, oppositas proprietates aut perfectiones excedere rationem substantiæ creatæ aut limitatæ; et ideo sicut de facto colligimus, nullas esse tales substantias, concluditur etiam esse non posse; vel e converso, si quis admittat eas esse possibles, non potest, seclusa revelatione, cum fundamento negare eas esse, maxime quando talis est perfectio, ut substantia, quæ illa habeat, novum quemdam rerum modum aut ordinem inducere videatur.

Discursus Aristotelis expenditur, et rationibus dubitandi initio positus satisfit.

13. Ad primam rationem in principio positam, imprimis dicendum est, nos non tam a posteriori ex effectu, quam a priori ex causa efficiente, exemplari et finali, cum non repugnantia ex parte talium rerum spiritualium, ostendere illas esse possibles, et de facto existere, et quoad priorem partem, demonstrationem esse simpliciter necessariam, quoad posteriorem autem non esse tam absolute necessariam, esse tamen, juxta materiæ capacitatem, efficacem. Cum autem dicimus hanc demonstrationem non procedere a posteriori ex effectu, loquimur de effectibus ipsarummet substantiarum creatarum ac immaterialium, non de effectibus ipsiusmet Dei. Unde illa demonstratio mediate est a posteriori, quia supponit cognitionem existentie, potentie et causalitatis ipsius Dei, quæ omnia solum ex effectibus et a poste-

riori naturaliter cognoscuntur; illis tamen principiis cognitivis, ex illis immediato discursu a priori procedimus, ad probandum, inter effectus Dei esse aliquos a materia separatos. Quæritur vero in illo argumento, an a posteriori ex aliquibus effectibus Angelorum possimus in eorum cognitionem naturaliter devenire, et in particulari communiter id tractatur de motu cæli, quoniam de reliquis effectibus, quos homines experiri possumus, manifestum videtur non posse ex eis inferri existentiam intelligentiarum. Ex motu autem cæli, philosophi, præsertim Aristoteles, devenerunt in intelligentiarum cognitionem. An vero demonstrative vel solum probabiliter, non constat.

14. Ego vero existimo, illam non esse demonstrationem, fieri tamen posse probabilem conjecturam, si aliqua alia principia aliunde sumantur. Duo enim in illa ratiocinatione ex motu cæli colliguntur: primum est, cælum moveri ab aliquo motore distincto ab ipso cælo, et a Deo primo et universali motore. Quæ collectio multis capitibus est incerta. Primo, ex opinione eorum, qui putarunt cælum esse intrinsece, proprie et formaliter animatum, quam multi et graves philosophi tenuerunt, ut de Platone refert August., 1 Retract., c. 11; et Aristoteles non omnino videtur alienus ab illa sententia, ut constat ex secundo de Cælo, c. 2, et 12 Metaph., c. 7. quibus locis Aphrodisæus et Simplicius ita eum interpretantur et sequuntur; tenuit etiam Avicenna, lib. 9 suæ Metaph., c. 2, 3 et 4, et lib. de Anima, 1 p., c. 1. Quæ opinio, licet falsa sit, non tamen potest opposita veritas evidenti demonstratione convinci; quod satis est ut alter discursus non sit demonstrativus; necessario enim supponit cælum non esse animatum, nam si esset animatum, posset ab intrinseca anima moveri; unde non posset ex motu illo colligi extrinsecus motor. Quod enim Avicenna dicit, unumquodque cælum præter intrinsecam animam intelligentem, et effective moventem ipsum, habere extrinsecum motorem, qui est intelligentia separata, quæ non effective, sed finaliter movet cælum, hoc (inquam) qua facilitate dicitur, rejiciendum est, quia id ex motu cæli colligi non potest, neque est ulla ratio ponendi illum motorem seu finem medium inter cælum animatum et Deum. Posita ergo vera et propria animatione cæli, sine dubio enervatur omnino ille discursus.

15. Nihilominus tamen illa suppositio, ni-

mirum, cælum non esse vere ac proprie animatum, probabilissima saltem ratione colligitur. Quia in cælo non est anima vegetativa, nec sensitiva, tum quia actiones harum animarum postulant corpora corruptibilia, et mista ex primis qualitibus; tum etiam quia ipsa figura, dispositio et magnitudo cæli est improporionata his animabus. Substantia autem pure intellectiva non est apta ad informandum corpus, quia non potest illo uti ullo modo ad suam propriam operationem. Cum autem materia sit propter formam, et corpus propter animam, si corpus nulli usui animæ deservire potest quoad proprias operationes ejus, revera non potest esse naturale corpus talis animæ; ergo, et e contrario, si substantia pure intellectualis non potest uti corpore ad suam propriam operationem, non potest esse revera forma talis corporis. Unde anima hominis ideo potest esse forma corporis, quia per sensus potest illo uti ad suam propriam operationem. Igitur forma cæli non potest esse anima pure intellectualis. At vero præter has tres animas nullam aliam agnoscimus, ut constat ex scientia de Anima. Nam, si quis fingat animam pure localiter motivam sine cognitione, et appetitione vitali, errabit manifeste, quia motio localis per se sola, si non procedat ex cognitione et appetitu, non est actio vitæ, cum possit et ab extrinseco motore, et per naturalem dimanationem, et quasi per intrinsecum impetum fieri. Quo fere discursu hanc veritatem probat D. Thomas, 1 p., q. 70, art. 3; et Platonem ac Aristotelem in eadem sententiam inducit, quam Patres etiam Ecclesiæ priori præferunt, ut August., lib. 4 Retract., c. 5 et 11, et libro de Duabus animis, c. 4, ubi id insinuat, non tamen satis expresse loquitur. Clarius loquuntur Basiliius, homilia 3 Hexam.; Damascenus, lib. 2 de Fide, cap. 6; Hieronymus, Isai. 1. Et favet definitio Ecclesiæ in cap. Firmiter, quæ non agnoscit aliam rationalem creaturam præter humanam et angelicam. Itaque, quod ad hoc caput attinet, satis probabilis est ille discursus, quia in cælis nullum est vitæ indicium præter motum localem; motus autem localis per se non est indicium vitæ, seclusa cognitione et amore, ut dictum est.

16. *Secunda difficultatis ratio in Aristotelico discursu.* — Ex alio vero capite oritur difficultas, quia etiam inanimata solent localiter moveri ab intrinseco per impetum inna-

tum, ut terra per gravitatem, et tunc non indigent extrinsecis motoribus; si ergo opinemur ita moveri cælos, non poterunt ex eorum motibus abstractæ intelligentiæ colligi. Non apparet autem ulla ratio sufficiens, cur dici non possit, cælos illo modo moveri per intrinsecum et naturalem impetum absque extrinsecis motoribus. Dicit aliquis, quando inanimata sic moventur ab intrinseco pondere, aut alia qualitate, non movere seipsa, sed moveri ab alio, scilicet, a generante. Hoc vero nihil obstat, tametsi illum modum loquendi admittamus; eadem enim ratione dicemus cælos effective quidem et proxime moveri ab intrinseca et connaturali qualitate, illum vero motum, ut est ab illa qualitate, esse solum instrumentaliter, principaliter vero attribui auctori et creatori cælorum, qui eam virtutem indidit. Neque etiam satisfaciet qui dixerit, aliis rebus inanimatis non esse impressum naturalem impetum ad aliquem motum, nisi pro eo tantum statu in quo sunt extra loca naturalia, ut ad ea reverti possint, quod in elementis et mistis inanimatis notum est; cælos autem nunquam esse in eo statu, sed semper esse in suis locis naturalibus, et in illo moveri; hoc (inquam) non satisfaciet, quia non est petenda omnimoda similitudo, sed proportio et ratio ejus est attendenda, nimirum, quod naturalis perfectio consentanea intrinsece naturæ, et via ad illam, ab intrinseca etiam natura manant; unde, quia elementa naturaliter existunt, et quiescunt in suis locis, ab intrinseca natura habent vim vel permanendi in illis, si in eis constituentur, vel tendendi ad illa, cum extra ea existunt, nisi impediantur. Cælo autem naturale est, et in suo naturali loco perpetuo manere, et intra illum perpetuo moveri, ut operationem suam tanquam ultimam perfectionem assequatur, et ideo ad utrumque etiam dicitur recepisse internum principium, seu quasi naturalem impetum.

17. *Secunda difficultas dissolvitur.* — Nihilominus tamen hæc etiam evasio non obstat, quin discursus ille valde probabilis sit; quia revera motus cæli non est ita naturalis cælo, ut, spectata illius corporis privata et propria natura, vel ab illa intrinsece manet, vel ei sit debitus aut necessarius ad propriam et privatam perfectionem. Motus enim cum solum sit via quædam, tantum propter terminum solet esse vel necessarius, vel utilis, aut connaturalis, ut optime ostendit D.